

WSPOMNIENIE O PROFESORZE LUDWIKU SAWICKIM (1893—1972)

Życie i działalność naukowa prof. L. Sawickiego są wyjątkowo nietypowe i nieprzeciętne dla starszego pokolenia geologów. Złożyło się na to wiele czynników, które kształtowały przede wszystkim młodzieńczą sylwetkę energicznego i zdolnego Człowieka.

L. Sawicki urodził się 8 sierpnia 1893 r. w Warszawie w rodzinie robotnika metalowca. Jego lata młodości przebiegały na tle radykalnych przemian społecznych, jakim ulegały różne środowiska polskie na początku XX wieku. W tym to okresie ciężkie warunki materialne rodziny uniemożliwiły L. Sawickiemu normalną naukę szkolną i już od 15 roku życia zmuszony był pracować zarobkowo. Ogarnięty jednak chęcią samokształcenia systematycznie doskonalił zarówno swoją wiedzę, jak również pociągał otaczającą Go młodzież robotniczej Woli, wdrażając w zamięłowania do nauk przyrodniczych, archeologiczno-etnograficznych i kompletowania z tej dziedziny zbiorów. Wkrótce działalność ta przyjmuje bardziej zorganizowane formy i w roku 1912—1913 L. Sawicki zaczyna swą pracę pedagogiczną jako nauczyciel w polskiej nielegalnej szkole.

Ożywiona działalność popularyzatorska 18-letniego L. Sawickiego zbliżyła Go do Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, które pod przewodnictwem A. Janowskiego i K. Kulwiecia skupiało licznych pracowników nauki, a obok nich jeszcze liczniejszą młodzież zorganizowaną w kołach specjalistycznych. Mimo nieosiągnięcia jeszcze pełnoletności został On przyjęty na członka sekcji fizjograficznej, w której pracowali znani przyrodnicy, jak J. Domaniewski, P. Słonimski i T. Wolski. Wkrótce też powierzono Mu funkcję kustosa organizowanego Muzeum Krajoznawczego. Zainteresowania L. Sawickiego kierujące się od młodości w dziedzinę archeologii, zetknęły Go również z prof. Er. Majewskim, dyrektorem Muzeum Archeologicznego, z którego ramienia w 1914 r. podjął pierwsze prace wykopaliskowe w okolicy Ostrołęki i Płońska oraz Szepietówki na Wołyniu. W tym też czasie (1913 r.) w Ziemi — organie Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego ukazały się pierwsze Jego notatki z zakresu etnografii i obserwacji zjawisk przyrodniczych.

W połowie 1915 r., a więc w drugim roku I wojny światowej, ewakuacja w głąb Rosji objęła również niektóre biblioteki i muzea w Warszawie. L. Sawicki wraz z żoną Ireną jako opiekun zbiorów wyjechał najpierw do Mińska, a potem do Moskwy, skąd wkrótce tułaczka wojenna przeniosła Go do odległego Harbina w Mandżurii. Tu w ogromnym skupisku polskiej emigracji do lata 1918 r. wydawał czasopismo polityczne „Praca” i brał czynny udział w kształtowaniu oblicza ideologicznego dużej grupy robotników oraz żołnierzy polskich, którzy pod wpływem rewolucji reprezentowali lewicowe poglądy. Mimo że L. Sawicki pełnił w Harbinie funkcję technika mierniczego, nie zapomniał jednak o pracach w dziedzinie archeologii i kompletował zbiory, które niestety zaginęły w zawierusze wojennej. Końcowy okres I wojny światowej i pobyt w Harbinie miał w kształtowaniu światopoglądu L. Sawickiego decydujące znaczenie, co znalazło wyraz w wstąpieniu Jego po kilku latach do KPP.

Jesienią 1918 r. wrócił do Warszawy. Był to ostatni miesiąc ciężkiej ekonomicznie okupacji niemieckiej. L. Sawicki podjął pracę pedagogiczną i uczył przyrody oraz geografii w szkołach warszawskich. Obowiązki pedagogiczne w znacznym stopniu uniemożliwiały Mu pracę naukową, która stanowiła główne Jego zainteresowanie. Toteż gdy w połowie 1921 r. wakowało stanowisko kustosza Muzeum Archeologicznego im. Er. Majewskiego przy Warszawskim Towarzystwie Naukowym, objął je. W rok później przeszedł jednak na nowo zorganizowaną placówkę konserwatora zabytków prehistorycznych w województwach wschodnich w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Objęcie tych obowiązków dawało już poważne możliwości badawcze. Niezależnie od późniejszych zmian organizacyjnych L. Sawicki był do 1938 r. ściśle związany z tym Ministerstwem, które przyznało Jemu stałą miesięczną dotację na pracę naukową. Jeszcze korzystniejsze warunki do badań zarysowały się w 1938 r. kiedy to po powrocie z wyprawy glaciologicznej na Spitsbergen objął kierownictwo działu badań czwartorzędu w Państwowym Instytucie Geologicznym. Funkcję tę sprawował zaledwie w ciągu roku, tj. do listopada 1939 r., a więc początku II wojny światowej, którą przetrwał zajmując się tkactwem chałupniczym.

*

*

*

Działalność naukowa L. Sawickiego przebiegała na pograniczu dwu dyscyplin ściśle zazębiających się, a więc prehistorii i geologii plejstocenu. W badaniach plejstocenu ważną rolę odgrywają jak wiadomo szczątki kostne człowieka oraz przedmioty jego kultury materialnej, stanowiące podstawę dla datowania powstających synchronicznie utworów. U podstaw prac L. Sawickiego leżała zasada analizowania zagadnień prehistorycznych na szerokim tle towarzyszących im warunków przyrodniczych. Dlatego badania swe wiązał z analizą geomorfologiczną i paleogeograficzną oraz stratygrafią utworów czwartorzędowych.

Dorobek naukowy L. Sawickiego obejmuje około 50 pozycji z zakresu szeroko pojętej tematyki geologii czwartorzędu. Pierwsze miejsce zarówno chronologiczne, jak i w swej doniosłości dla prehistorii schyłku plejstocenu zajmują badania wydm i znajdujących na nich wyrobów krzemiennych tzw. przemysłu świderskiego wieku późnomagdaleńskiego na stanowisku Świdry Wielkie położonym na południe od Warszawy. Problem ten referowany i publikowany był w różnych jego etapach badań w okresie od 1921 do 1961 r. Główną jednak część dokumentacyjną, będącą podstawą do stratygrafii tarasów akumulacyjnych tego odcinka Wisły, podał już L. Sawicki w 1930 r. w Księdze pamiątkowej ku czci prof. W. Demetrykiewicza. Początkowe badania ograniczające się do stanowisk wydmowych zostają w latach trzydziestych znacznie rozszerzone i obejmują całokształt problemów geomorfologii i stratygrafii czwartorzędu doliny Wisły. Studia dotyczyły więc najstarszych tarasów pra-Wisły zarówno w okolicy, jak i na obszarze Warszawy. Wyniki tych badań ujął L. Sawicki w publikacji o charakterze syntetycznym pt. „Budowa geologiczna oraz morfologia okolic Warszawy”, wydanej w specjalnym zeszycie Ziemi z okazji Międzynarodowego Kongresu Geograficznego w Warszawie w 1934 r.

Zagadnieniem czwartorzędu Warszawy i jej okolic przez wiele jeszcze lat zajmował się L. Sawicki. Gromadził systematycznie materiały, wykorzystując przede wszystkim kilkumetrowej głębokości wykopy kanalizacyjne, które profilował z ogromną dokładnością i w wielkiej skali. Informuje o tych badaniach profil utworów czwartorzędowych Żoliborza, zreferowany a następnie opublikowany w Sprawozdaniach z posiedzeń naukowych Państwowego Instytutu Geologicznego w 1936 r. Niestety jednak bez dokumentacji graficznej. Przekrój wielkiego wykopu wykonany dla kolektora kanalizacyjnego na Żoliborzu, wzdłuż ulicy Z. Krasieńskiego, wykonany w rysunku kilkumetrowej długości, mimo wielokrotnych dyskusji wydawniczych, nie został opublikowany.

Następnym rejonem nad środkową Wisłą badanym przez L. Sawickiego były okolice Puław i stanowisko Góra Puławska. Wiek materiału kulturowego oraz budowa geologiczna odsłonięć przedstawiona w 1904 r. przez N. N. Kriżtafowicza i uzupełniona następnie nowymi faktami przez S. Krukowskiego i J. Samsonowicza były nadal tematem licznych dyskusji. Dla wyjaśnienia szeregu wątpliwości podjął L. Sawicki w 1927 r. dalsze szczegółowe badania. Wyniki ich opublikował w 1930 r. w rozprawie o charakterze dokumentacji prehistorycznej pt. „O warunkach geologicznych i wieku stanowiska środkowo-oriniackiego Góra Puławska” oraz drugi artykuł z zakresu paleogeografii i stratygrafii pt. „Przyczynek do znajomości dyluwium oraz morfogenezy przełomu Wisły pod Puławami” (1933). Nowe badania podjęte przez L. Sawickiego w 1948 i 1949 r. uzupełniły dawne materiały i pozwoliły na weryfikację wszystkich dotychczasowych poglądów w pracy Jego o stratygrafii wysokiego tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wisły w Górze Puławskiej, która była tematem przedstawionym na wycieczce

w czasie XX Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego w 1952 r. Ostateczne poglądy Autora na wiek jednego z najważniejszych profilów czwartorzędu w środkowej Polsce opublikowano w *Acta Geologica Polonica* (1954).

Odrębny duży rozdział w działalności L. Sawickiego to prace związane z terenem województw wschodnich. Wynikały one początkowo z obowiązków konserwatora zabytków prehistorycznych dla tych rejonów i sygnalizuje je artykuł opublikowany w *Ziemi* w 1925 r. pt. „Przyczynek do znajomości prehistorii Polesia”. W następnych latach badania objęły stopniowo więcej zagadnień geologii czwartorzędu, a głównie stratygrafię i procesy sedymentologiczne lessu i wydmy jako tereny osadnictwa człowieka paleolitycznego.

Kilkuletnie badania skupiały się koło stanowiska młodszego paleolitu w Gródku na Wołyniu. Zgromadzono ogromny materiał kulturowy, wykonana została szczegółowa dokumentacja graficzna, składająca się z licznych, w dużej skali przekrojów odsłoneń. O rozległych badaniach tego rejonu ukazały się tylko krótkie informacje w *Ziemi* w 1927 i 1932 r. oraz w *Roczniku Wołyńskim* (1934).

W związku ze stałym zainteresowaniem prehistorią i geologią czwartorzędu województw wschodnich uważano L. Sawickiego za wybitnego znawcę tych zagadnień i w 1926 r. zaproponowano Mu zorganizowanie badań na Polesiu. Wynikało to z uchwały sejmu w 1927 r. i zobowiązań państwowych do przygotowania projektu melioracji Polesia, w którym badania budowy geologicznej stały na pierwszym miejscu. Zorganizowane zostało Biuro Projektu Melioracji Polesia, dysponujące dużymi środkami finansowymi. W lecie 1927 r. L. Sawicki podjął pierwsze czynności związane z ustaleniem metod i form organizacji badań w specyficznych warunkach bagnistych równin Polesia i przy udziale profesora Uniwersytetu Poznańskiego, S. Pawłowskiego odbył kilkutygodniowy objazd terenowy. Autorowi niniejszego wspomnienia powierzono równocześnie przygotowanie założeń kartograficznych do zdjęć geologicznych wraz ze skompletowaniem ze składnic WIG wielkich ilości map topograficznych Polesia w różnych skalach. Wykonywana praca dała przed 46 laty okazję pierwszego zetknięcia się z prof. L. Sawickim, w okresie Jego najśmielszych koncepcji organizacyjnych. Żałować należy, że podjęte w rok później największe w okresie międzywojennym badania czwartorzędu Polski, prowadzone w ciągu kilku lat przez kilka grup naukowych, toczyły się już bez Jego udziału. Wyniki wymienionego objazdu terenowego jako dość obszerny artykuł pt. „Rzut oka na dyluwium i na zagadnienie zabagnienia Polesia”, opublikowane zostały w 1928 r. w *Inżynierii Rolnej*. Szereg sprawozdań z dyskusji prowadzonych przy udziale L. Sawickiego w 1927 r., a opublikowanych w tymże czasopiśmie, świadczy o zainteresowaniu problemem melioracji Polesia.

Badania L. Sawickiego w latach trzydziestych dotyczyły przede wszystkim problematyki lessu, na której tle rozszerzają się systematycznie Jego zainteresowania całością profilu stratygraficznego czwartorzędu województw wschodnich. Świadczy o tym kilka publikacji dotyczących lessu w odsłoneń-

ciach pod Lwowem, Zamościem, jak i sprawozdanie z badań prowadzonych wspólnie z B. Halickim w dolinie Niemna. W tym okresie w Roczniku Polskiego Towarzystwa Geologicznego, wydanym z okazji II Kongresu INQUA w 1932 r. ukazał się Jego duży artykuł, typu syntetycznego o stratygrafii lessu w Polsce.

W latach 1938 i 1939 cechowała L. Sawickiego ożywiona działalność. Przewodniczył On kilkusobowej wyprawie glaciologicznej na Spitsbergen, a po powrocie do kraju objął kierownictwo badań czwartorzędu w Państwowym Instytucie Geologicznym. Wydawało się, że spełnią się Jego dążenia do ujęcia tych prac w ścisłe formy organizacyjne i założenia metodyczne. Na ten temat ogłosił kilka artykułów, w tym również z zakresu zdjęć geologicznych pt. „Projekt terminologii i znakowania utworów czwartorzędowych”, stanowiący podstawę do dalszego doskonalenia instrukcji zdjęć geologicznych Instytutu Geologicznego w ostatnim dwudziestoleciu.

*

*

*

Ostatni okres działalności L. Sawickiego rozpoczął się w styczniu 1945 r. Wrócił On do Warszawy z krótkotrwałego pobytu po powstaniu warszawskim w Słomnikach i objął równocześnie dwie funkcje: dyrektora Muzeum Archeologicznego, które organizowano przy Muzeum Narodowym, oraz pełnomocnika dyrektora Państwowego Instytutu Geologicznego K. Bohdanowicza, przebywającego stale w Krakowie, dla reprezentowania spraw Instytutu w centralnych władzach państwowych w Warszawie. Były to pod każdym względem bardzo trudne czasy, wymagające dużego wysiłku dla dźwignięcia zdewastowanych kompletnie placówek badawczych. W dniu 1 sierpnia 1945 r. L. Sawicki zrezygnował z pracy w Państwowym Instytucie Geologicznym, a pełnił nadal tylko obowiązki dyrektora Muzeum Archeologicznego. Z dniem 1 sierpnia 1949 r. zrezygnował również i z tego stanowiska, uzasadniając ten krok w memoriale „niepowodzeniem podjętej przeze mnie akcji dźwignięcia na wyższy poziom naszej archeologii prehistorycznej”. Wkrótce przeszedł L. Sawicki do Muzeum Ziemi, gdzie objął kierownictwo Zakładu Prehistorii Czwartorzędu, który z początkiem 1954 r., po reorganizacji wszedł w skład Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Na tym stanowisku pracował aż do przejścia w stan spoczynku, tj. do końca 1963 r. Rada Naukowa Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN w uznaniu zasług naukowych L. Sawickiego wystąpiła w 1954 r. do Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej o nadanie Mu tytułu profesora nadzwyczajnego. Z datą 29 stycznia 1955 r. nastąpiło zatwierdzenie wniosku Rady i przyznano Mu tytuł profesora nadzwyczajnego. Oceniając zasługi L. Sawickiego położone bezpośrednio po wyzwoleniu nadano Mu w 1947 r. Krzyż Oficerski Odrodzenia Polski, a z chwilą przejścia w stan spoczynku Order Sztandaru Pracy I klasy.

Ostatni okres w dorobku naukowym prof. L. Sawickiego obejmuje kilkanaście poważnych publikacji przedstawiających wyniki badań czasów

międzywojennych jak również podjętych po 1945 r. Na pierwszym miejscu wśród tych publikacji są wyniki badań stanowiska Zwierzyniec koło Krakowa. L. Sawicki jako dyrektor Muzeum Archeologicznego dysponował dość okazałymi środkami i przeprowadził z wielką dokładnością badania stanowiska odsłaniając systematycznie poszczególne poziomy lessu dokumentowane następnie na podstawie charakteru uziarnienia, tekstury i struktury oraz barwy osadów. Przekroje poziome i pionowe wykonane przez grafików w oryginalnych barwach, a opublikowane w skali 1:10 i 1:20 obok ogromnej liczby pobranych próbek i szczegółowych opisów stanowią dokumentację 2-letnich badań. Wraz z zakończeniem opracowania przed L. Sawickim, podobnie jak to miało miejsce już niejednokrotnie, stała się sprawa opublikowania ogromnego materiału ilustracyjnego i udostępnienia go specjalistom. Możliwości te po raz pierwszy i chyba jedyny w tak szerokim zakresie dano do dyspozycji L. Sawickiemu w wydawnictwach Państwowego Instytutu Geologicznego publikując najbardziej typowe trójbarwne plansze o wymiarach 40×60 cm. Rozprawa ta, pt. „Warunki klimatyczne akumulacji lessu młodszego w świetle wyników badań stratygraficznych stanowiska paleolitycznego lessowego na Zwierzyńcu w Krakowie”, stanowi obok interesujących wyników naukowych wzór metod prowadzenia badań mających na celu szczegółowe udokumentowanie wniosków badacza. Intencją redaktora wydawnictwa „Z badań czwartorzędu Polski” było zilustrowanie w jak największym zakresie ogromnego wysiłku badawczego L. Sawickiego i potwierdzenie ogólnie znanego wśród geologów poglądu o dokładności dokumentacji naukowej, jaka charakteryzuje Jego opisy i obserwacje. Publikacja ta z wielobarwnymi ilustracjami stanowi wielki sukces naukowy, szeroko uznany wśród krajowych i zagranicznych specjalistów. Był to również ważny przykład, że zakres dokumentacji graficznej i żądania jej opublikowania w tak wielkich rozmiarach, czego się wielokrotnie domagają autorzy, są trudne do zrealizowania.

Inne publikacje opierały się przeważnie na materiałach poprzednio zebranych, które L. Sawicki stopniowo porządkował i opracowywał. Były w tym rozprawy uzupełniające lub weryfikujące dawne poglądy własne lub innych autorów, jak np. warunki stratygraficzne interglacjału w Ściejowicach koło Krakowa lub stratygrafia interglacjału Szeląga pod Poznaniem lub też opis nie znanego poprzednio stanowiska madleńskiego koło Antoniowa Małego w pobliżu Solca Sandomierskiego.

W ostatnim okresie prof. L. Sawicki kilkakrotnie uczestniczył w międzynarodowych sympozjach poza granicami Polski. Z tej okazji kilka prac opublikowano w zagranicznych czasopismach. Do takich należy ostatnia Jego praca z 1964 r. pt. „Problèmes stratigraphiques et chronologiques des stations paléolithiques de Kostenki et de Borsëve”, oparta o materiały zebrane w czasie wycieczki naukowej nad środkowy Don.

Prof. L. Sawicki był od 1932 r. członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Uczestniczył w jego działalności naukowej zarówno odczytowej,

jak również współuczestniczył w organizacji zjazdów naukowych (w okolicy Nowogródka w 1931 r., w okolicy Puław w 1952 r.). Szczególnie żywą działalność przejawiał w ostatnim okresie, czego dowodem było przewodnictwo Oddziału Warszawskiego w latach 1954—1963. Polskie Towarzystwo Geologiczne w uznaniu zasług prof. L. Sawickiego nadało Mu w 1964 r. tytuł członka honorowego.

Profesor Ludwik Sawicki zmarł w dniu 20 stycznia 1972 r. w Warszawie i tu został pochowany na cmentarzu komunalnym.

*

*

*

Dorobek prof. Ludwika Sawickiego ma nieprzemijającą wartość naukową dla geologii czwartorzędu Polski. Podejmował Zmarły liczne zamierzenia organizacyjne, w których jednak nie liczył się z ewolucyjnym ich rozwojem, zależnym od psychiki ludzi, środków i czasu. Był prof. L. Sawicki zwolennikiem zbiorowego wysiłku badawczego, lecz jednocześnie w swych badaniach naukowych reprezentował wybitną indywidualność.

SPIS WAŻNIEJSZYCH PRAC PROF. LUDWIKA SAWICKIEGO Z ZAKRESU GEOLOGII CZWARTORZĘDU

- 1921 O metodzie badań stanowisk otwartych (wydmowych). *Wiad. archeol.* 6.
1923 Uwagi o stanowisku wydmowym „Górki” w Świdrach Wielkich. *Wiad. archeol.* 8.
1923 Wydmy, jako środowisko występowania zabytków kulturowych. *Wiad. archeol.* 8.
1925 Jaskinia Nietoperzowa pod wsią Jerzmanowice (Gm. Sułoszowa, pow. olkuski). *Przegl. archeol.* 3.
1925 Przyczynek do znajomości prehistorii Polesia. *Ziemia* 10.
1926 Wiek transgresji Bałtyku na wybrzeżu karwińskim w świetle zabytków przedhistorycznych. *Posiedz. nauk. Państw. Inst. Geol.* 15.
1926/1927 Materiały do znajomości prehistorii Rosji. *Przegl. archeol.* 3.
1927 Stanowisko młodszego paleolitu w Gródku na Wołyniu. *Ziemia* 12.
1927 Szczątki człowieka paleolitycznego. *Ziemia* 12.
1928 Rzut oka na dyluwium i na zagadnienie zabagnienia Polesia. *Inż. rolna* 3.
1930 I. Wiek przemysłu świderskiego w świetle geomorfologii podwarszawskiego odcinka pradoliny Wisły. II. Warunki geologiczne i wiek stanowiska środkowo-oriniackiego Góra Puławska. W: *Księga pam. ku czci prof. dra Włodzimierza Demetrykiewicza*. Poznań.
1932 O stratygrafii lessu w Polsce. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 8 z. 2.
1932 Z paleogeografii i prehistorii woj. wołyńskiego. *Ziemia* 17.
1933 Głaz żoliborski. *Zabyt. Przyr. nieożyw.* 2.
1933 Morena denna zlodowacenia starszego od nasunięcia Cracovien (L₃) w Huszczce Wielkiej koło Skierbieszewa. Materiały do znajomości stratygrafii dyluwium oraz paleomorfologii okolic Krasnegostawu, Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego. *Rocz. Pol. Tow. Geol.* 9.
1933 Przyczynek do znajomości dyluwium oraz morfogenezy przełomu Wisły pod Puławami. *Przegl. geogr.* 13.
1934 Budowa geologiczna oraz morfologia okolic Warszawy. *Ziemia* 24.
1934 Geomorfologia pradoliny Wisły okolic Warszawy. *Posiedz. nauk. Państw. Inst. Geol.* 39.
1934 Sprawozdanie z badań prowadzonych w r. 1934 nad stratygrafią czwartorzędu w dolinie środk. Niemna (wspólnie z B. Halickim). *Posiedz. nauk. Państw. Inst. Geol.* 41.
1934 Z zagadnień prehistorii dyluwialnej Wołynia. *Rocz. wołyń.* 3.

- 1935 Less i gleba kopalna w Podbereźcach pod Lwowem. *Czas. geogr.* 13.
- 1936 Das Alter der Swiderien-Industrie im Lichte der geomorphologie des Weichselurstromtales der Umgebung von Warschau. *Festschr. z. Hunderijahr. d. Museum vorgesch. Altertümer in Kiel.*
- 1936 Profil utworów czwartorzędowych Żoliborza. *Posiedz. nauk. Państw. Inst. Geol.* 44.
- 1936 Przemysł świderski I stanowiska wydmyowego Świdry Wielkie I. *Przegl. archeol.* 5.
- 1937 O potrzebie planowej organizacji badań w dziedzinie prehistorii człowieka okresu czwartorzędowego. *Kosmos B* 62.
- 1937 W sprawie metody badań dyluwialnych. *Kosmos B* 62.
- 1939 Utwory interglacjalne w Rudziewiczach woj. białostockie. *Biul. Państw. Inst. Geol.* 9.
- 1939 Organizacja badań czwartorzędowych na Niżu Polskim. *Biul. Państw. Inst. Geol.* 18.
- 1939 Polska ekspedycja glaciologiczna na Spitsbergen w roku 1938. *Przegl. geogr.* 18.
- 1939 Projekt terminologii i znakowania utworów czwartorzędowych. *Biul. Państw. Inst. Geol.* 18.
- 1949 Les conditions climatiques de la période d'accumulation du loess supérieur aux environs de Cracovie. *Sédimentation et Quaternaire C.-R. du Congrès tenu en Charente et en Dordogne. Bordeaux.*
- 1949 Rozwój badań w zakresie prehistorii czwartorzędu w Polsce. Stan obecny i wytyczne na przyszłość. *Spraw. PMA T.* 2.
- 1952 Warunki klimatyczne akumulacji lessu młodszego w świetle wyników badań stratygraficznych stanowiska paleolitycznego lessowego na Zwierzyńcu w Krakowie. Z badań czwartorzędu w Polsce. T. 2. *Biul. Państw. Inst. Geol.* 66.
- 1953 Stan badań nad wiekiem człowieka kopalnego w Polsce. *Acta geol. pol.* vol. 3.
- 1954 Stanowisko paleolitu dolnego na Wawelu w Krakowie. Studia do dziejów Wawelu. T. 1. Kraków. *Min. Kul. i Szt.*
- 1954 Stratygrafia wysokiego tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wisły w Górze Puławskiej. *Acta geol. pol.* vol. 4.
- 1955 Stratygrafia interglacjału Szeląga pod Poznaniem. *Acta geol. pol.* vol. 5, nr 1.
- 1955 Zagadnienie wieku wydmy. *Przegl. geol.* nr 4.
- 1957 Warunki stratygraficzne interglacjału w Świejowicach koło Krakowa. Z badań czwartorzędu w Polsce. T. 8. *Biul. Inst. Geol.* 118.
- 1958 Zagadnienie wieku wydmy. Wydmy śródlądowe Polski. *Studium zbiorowe.* Cz. 1, Warszawa.
- 1960 Budowa geologiczna i morfologia terenu Warszawy. *Przegl. geol.* nr 12.
- 1960 Stanowisko otwarte madleńskie Antoniów Mały. Z badań czwartorzędu w Polsce. T. 9. *Biul. Inst. Geol.* 150.
- 1961 Skład wyrobów makrolitycznych przemysłu świderskiego stanowiska wydmyowego Świdry Wielkie. *Światowid T.* 23.
- 1964 Problèmes stratigraphiques et chronologiques des stations paléolithiques de Kostenki et de Borševe. *Archeol. pol.* vol. 7.
- 1964 Warunki stratygraficzne flory glacialnej radzyńskiego tarasu pra-Wisły w Pustelniku — NE Warszawy. *Przegl. geogr.* z. 36.

RÉSUMÉ

L'activité scientifique de L. Sawicki s'était concentré sur la domaine limitrophe de deux disciplines étroitement liées: la pré-histoire et la géologie du Pleistocène, et fut présentée dans 50 publications.

Vu la chronologie et leur importance pour la pré-histoire du declin du Pleistocène, la première place occupent les recherches sur les dunes et sur les instruments de silice, qu'on y trouve, nommées l'industrie de Świdry du Magdalénien supérieur de la poste à Świdry Wielkie au Sud de Warszawa.

Les investigations, bornées d'abord aux postes des dunes, s'élargissent sensiblement vers l'année 1930 et comprennent l'ensemble de problèmes géomorphologiques et stratigraphiques du Quaternaire de la vallée de Wisła aux environs de Warszawa et le territoire de la ville. L. Sawicki a renfermé les résultats de ces recherches dans plusieurs publications, en autres dans son élaboration synthétique intitulée „Structure géologique et morphologie des environs de Warszawa” 1934.

Les environs de Puławy et la poste d'Aurignacien moyen à Puławska Góra c'est une autre région examinée par le Professeur. Entre les années 1930 et 1954 il a consacré plusieurs publications à ces problèmes si importants pour la connaissance de la stratigraphie du Quaternaire de la Pologne centrale.

Une toute différente domaine de l'activité scientifique de L. Sawicki présentent ses travaux à Polesie et à Volhynie concernant les problèmes de la stratigraphie et la sédimentologie du loess et des dunes, comme terrains de la colonisation de l'homme de l'époque du Paléolithique. Ces recherches touchent également la poste importante du Paléolithique récent à Gródek en Volhynie.

La dernière période de l'activité de L. Sawicki — dès 1945 — est documentée par plus de dix publications, qui pour la plupart font connaître les résultats de recherches faites entre les deux guerres mondiales. On doit, surtout, citer ici la dissertation „Les conditions climatiques de la période de l'accumulation du loess supérieur aux environs de Cracovie”. Cette publication, munie de nombreuses illustrations multicolores, c'est un grand succès scientifique accueilli très favorablement par de nombreux spécialistes polonais et étrangers.

Dans l'année 1932 le professeur L. Sawicki était membre de la Société Géologique de Pologne et participait dans son activité scientifique. Durant dix années il avait exercé les fonctions du président de la Section de la Société à Warszawa. La Société Géologique de Pologne pour manifester son estime pour les mérites du Professeur lui a nommé son Membre Honoraire. Les Autorités de l'Etat avaient apprécié profondément l'activité scientifique du professeur L. Sawicki, et en 1947 l'a décoré du Croix d'Officier de La Renaissance de Pologne, et quand il a pris sa retraite de l'Ordre de Drapeau de Travail de la 1ère Classe.

traduit par M. Langie

Edward Rühle